

TÜRKİYE'DE TARIM KESİMİNDE VERGİ UYUMU VE VERGİ BİLİNCİ: MALATYA MERKEZ İLÇE ÖRNEĞİ*

Burak SARI

Maliye Bilim Uzmanı

burakksari@gmail.com

Ufuk GENCEL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr.

ufukgencel@gmail.com

Özet

Sanayi devrimine kadar ticareti yönlendiren temel üretim sektörü olan tarımsal faaliyetler, vergilendirilen en eski iktisadi etkinlikler olmuştur. Ekonomi içindeki payı azalmasına karşın halen Türkiye’de istihdamın yaklaşık %20–25’ini, GSMH’nin yaklaşık %8-10’unu tarım sektörü oluşturmaktadır. Günümüzde mali, ekonomik ve sosyal amaçlarla toplanan vergilerin, hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için vergi politikalarının etkinliği çok önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu etkinliği kısıtlayan bazı yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başında düşük vergi uyumu ve yetersiz düzeyde vergi bilinç seviyesi gelmektedir. Bütün sektörler için geçerli olan bu durum, içinde bulunan dinamiklerin yapısı gereği tarım sektöründe, ulaşılmak istenen ekonomik amaçlardan uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Sektörde bulunan iktisadi aktörlerin vergiye uyum düzeyleri ve bilinç seviyelerinin belirlenmesi ulusal ekonomik amaçlara ulaşılabilmesi için kullanılacak olan vergi politikalarının etkinliğini doğrudan etkileyecektir. Yapılan literatür taramasında, bu amaca yönelik yeterli sayıda alan araştırması bulunmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmada alan araştırması yoluyla Türkiye’de tarım kesiminde vergi bilinci ve vergi uyum düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergileme, Tarım Sektörü, Vergi Bilinci, Vergi Uyumu.

Alan Tanımı: Maliye (Maliye Teorisi)

*Bu çalışma, Doç. Dr. Ufuk GENCEL danışmanlığında tamamlanan “Türkiye’de Tarım Kesiminde Vergi Uyumu, Vergi Bilinci ve Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi” isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

TAX COMPLIANCE AND TAX AWARENESS IN REGARD TO AGRICULTURAL SECTOR IN TURKEY: THE CASE OF THE CENTRAL DISTRICT OF MALATYA

Abstract

Agricultural activities, which had served as the primary production sector dominating trade until the Industrial Revolution, are the oldest economic activities that were taxed. Despite its decreasing share in the economy, agricultural sector constitutes nearly 20-25% of the employment and about 8-10% of the GNP in Turkey. Today, the effectiveness of tax policies are of critical importance so that the objective of tax collection, which is carried out for financial, economic and social purposes, can be achieved. There are certain structural challenges, restricting the activity of tax collection, particularly in developing countries. Foremost among them are low tax compliance and insufficient level of tax awareness, which is the case for all of the sectors. It also obstructs the achievement of the desired economic objectives in agricultural sector due to the nature of the sector dynamics. The determination of the levels of tax compliance and awareness of the economic actors in the sector will have a direct impact on the effectiveness of tax policies to be employed so as to achieve national economic objectives. As a result of the literature review, it was found out that there is a lack of studies for this purpose in the literature. For that reason, the study aims to determine the levels of tax awareness and tax compliance in the agricultural sector in Turkey by means of field research.

Key words: Taxation, Agricultural Sector, Tax Consciousness, Tax Compliance
JEL Code: H20, H21, H24, H30

1. GİRİŞ

Vergiler ve tarım, hem birey yaşamının hem de ekonomik hayatın temel taşlarını oluşturmuşlardır. Sanayi devriminden önce üretim tamamen tarıma dayanmış ve tarımsal arazilerden elde edilen ürünler sadece gıda ihtiyacını karşılamakla kalmamış, sosyal hayatın neredeyse tamamına yakın bir bölümünde etkin olarak kullanılmıştır. Tarihsel süreçte tarım sektörü, ülkelerin dış ticaretini de şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Vergiler, ilkel devletlerden 21. yüzyılın modern devletlerine kadar istisnasız her devletin vazgeçemediği kamu geliri olmuş, toplumsal olaylara (Magna Carta Libertatum, Fransız İhtilali, Poujade isyanı vb.) zemin hazırlamış, birey ve devlet arasındaki ilişkiyi şekillendiren ana etkenlerden biri olmuştur.

Toplumsal ve ekonomik hayat açısından bu kadar önemli olan iki kavram, tarihsel süreçte birbirini etkilemiştir. Devletlerin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirleri, çoğunlukla devletlerin temel üretim sektörü olan tarım sektöründen alınan vergilerden oluşmuştur. Vergiler halen devletlerin en önemli gelir kaynağı iken, tarım sektörü ekonomi içindeki ağırlığını zamanla kaybetmiştir. Bu önem kaybına rağmen tarım sektörünün vergilendirilmesi, vergi adaleti ve vergi eşitliği ile diğer sosyo – ekonomik nedenler açısından önemlidir. Tarım sektörünün vergi dışı bırakıldığı bir durumda, hem devletler gelir kaybına uğrayacak hem de diğer sektörler ve bireyler açısından adaletsiz bir durum ortaya çıkacaktır. Bu nedenle tarım sektörünün vergilendirilmesinde optimum verimlilik gözetilmelidir. Bu doğrultuda, yıllar içinde vergi sistemleri değişiklikler geçirmiş ve en az maliyet ile en fazla vergi geliri edecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır.

Pek çok ekonomik ve sosyal vergileme işlemi, birey ya da kurumlardan devlete kaynak aktarımıdır. Bu aktarım esnasında vergilendirilecek kaynağı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Etkin ve ideal bir vergileme sistemi için vergi adaleti, vergi eşitliği, basit ve anlaşılır bir vergi sistemi gibi unsurların devlet tarafından sağlanması gerekmektedir. Ancak sadece bu unsurların varlığı optimum vergilemeyi sağlamayacaktır. Bunun yanında vergi bilinci, vergi algısı, vergi ahlakı, vergi uyumu gibi bireyin vergi verme isteğini doğrudan etkileyen kavramların da incelenmesi gerekmektedir.

2. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tarım; insanların tarımsal arazilerde bitkisel ve hayvansal ürünleri elde etmek için yaptıkları faaliyetlerdir. Dar anlamda tarım; arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarıyla bitki, hayvan ve hayvansal ürünler üretilmesi veya bunların üreticileri tarafından işlenip değerlendirilmesi faaliyetidir. Geniş anlamda ise; bitkisel ve hayvansal ürünler üretiminin yanında, bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından işlenmesi, ormancılık ve balıkçılık faaliyetleri, tarımsal ürünlerin yetiştiricileri tarafından taşınması ve saklanması, mağazalara devredilmeden üreticileri tarafından satılması ile tarım alet ve makinelerinin diğer tarım üreticilerinin üretimle ilgili faaliyetlerine bir bedel karşılığında kullandırılmasını kapsamaktadır (Karluk 1997, 157).

Tarım, geçmişten günümüze bütün toplumlar için hayati önem arz eden ekonomik faaliyet alanıdır. Bu durumunun temelde iki sebebi mevcuttur: Birincisi, insanların en temel sorunu olan beslenme ihtiyacını doğrudan karşılayan sektör olması; ikincisi ise çağımızda her toplum için zorunlu bir amaç haline gelen ekonomik kalkınmayı sürükleyici kaynakları sağlamasıdır. Diğer taraftan tarım,

gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarına bağlı olarak en önemli döviz kaynağını oluşturması, gıda maddeleri ithaline gidebilecek dövizlerden tasarruf sağlaması, önemli bir istihdam alanı teşkil etmesi gibi nedenlerle yüksek öneme sahip ekonomik bir sektördür (Kılıçkap ve diğerleri 2001, 147).

Tarım sektörünün, yalnız bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetinde bulunarak ülke nüfusunun gıda ve diğer tarımsal kökenli ihtiyaç maddelerini karşılayan, ihtiyaç fazlasının da ihracatına olanak sağlayan bir uğraşı olarak görülmesi, önemli bir eksikliklerdir. Tarımsal yapıdaki bir ekonomiden, sanayileşmiş bir ekonomiye geçilirken tarım sektörü başlıca dört fonksiyonu yerine getirmelidir. Tarım, her şeyden önce ülke nüfusunun gıda maddeleri ihtiyacını karşılamalıdır. Tarım, ithalat için gerekli döviz talebine katkıda bulunmak üzere bir üretim fazlası oluşturmalıdır. Ekonominin diğer sektörlerle sermaye ve işgücü transferini de üstlenen tarım, ülkede üretilen sanayi malları için talep potansiyeli de oluşturmalıdır. Dolayısıyla ekonomi için tarım; nüfus ve istihdam, beslenme, tarımsal üretim, yurt içi tüketim, sanayiye olan katkısı, milli gelir ve ödemeler dengesi açısından önemini sürekli koruyan bir sektör konumundadır (Tan ve diğerleri 2015, 588).

Vergiler, dünyada örgütlü kamu yönetimleri olduğu sürece var olmuş (Stiglitz 1994, 474) ve devletlerin vazgeçmeyi göze alamayacağı en önemli gelir kaynakları olmuştur (Gencel ve Sarı 2014, 71). Piyasa ve karma ekonomi sistemlerinin hâkim olduğu ülkelerde devlet gelirleri içerisinde vergi gelirleri % 70 - % 90 arasında paya sahip olup, önemli bir miktara ulaşmaktadır (Erdem ve diğerleri 2007, 65). Devletler, yerine getirmek üzere olduğu kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak üzere ihtiyaç duyduğu gelirlerin büyük bir bölümünü vergilerle karşılamaktadır (Özbilen 2010, 196). Kamu maliyesi alan yazında verginin çeşitli tanımları yapılmıştır. Ancak en basit haliyle vergi 'modern bir toplumda yaşamak için ödenen fiyatın bir parçasıdır' (Kasimbazi 2004, 9). En geniş hali ile vergi; devlet ve diğer vergilendirme yetkisine sahip yönetimlerin kamu harcamalarını finanse etmek ve/veya ekonomik, sosyal vb. durumlara çözümler üretmek amacıyla kişi ve kurumlardan, egemenlik yetkisine dayanarak, bu kişi ve kurumların ödeme güçleri ile orantılı olarak tahsil ettikleri zorunlu, parasal, geri ödemesi olmayan, karşılıksız ve kanuni ödemelerdir.

Vergilemenin en temel ve eski amacı, hazineye kamu harcamalarında kullanılacak kaynağı sağlamaktır. Bu nedenle vergiler, geçmişten günümüze önemini korumuştur (Biyar 2004, 2). Bu mali amacın yanı sıra devletin mali olmayan amaçları da vardır. Sosyal, ekonomik ve siyasi amaçların sağlanması için

öncelikle mükelleflerin vergi uyumu sağlanmalıdır. Yani mükellefin vergiyi algılaması ve verginin farkında olması gerekmektedir (Burgess, Stern 2007, 2). Bu da toplumun vergi bilincinin gelişmesi ile oluşmaktadır.

Alan yazında vergi bilinci kavramı üzerinde uzlaşılmış bir tanıma rastlanılmamaktadır. Vergi bilinci, Dornstein (1987, 59) tarafından “verginin farkında olunması” şeklinde tanımlanırken, Savaşan ve Odabaş (2005, 8) “mükellefin ödediği vergi ile aldığı kamusal mal ve hizmetlerin ilişkilendirilmesi” şeklinde tanımlamıştır. Akdoğan’a (2011, 180) göre ise vergi bilinci, “kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi bakımından verginin önemini bilen toplum bireylerinin, vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedeki istekliliklerinin düzeyidir”.

Vergi gelirinin artmasında etkili olan vergi bilinci, vergi uyumu ile gerçekleştirmektedir. Bu uyumun gerçekleşmesi için günümüzde pek çok çalışma yapılmaktadır. Vergilemede sadece mevzuatı sıklıkla değiştirerek başarılı olunmayacağı anlaşılmış ve mükellefin verginin farkında olmasına önem verilmiştir (Hasseldine, Hite 2003, 529).

Vergi uyumu kavramı, “gerekli vergisel bilgilerin zamanında, vergi borçlularının yükümlülüklerini kendiliğinden yapması ve yaptırım olmaksızın vergilerini zamanında ödemeleri” şeklinde tanımlanabilir (Silvani, Baer 2000, 198). Torgler ve Murphy (2004) vergi uyumunu, vergi yükümlülüklerinin doğru ve eksiksiz bir biçimde yerine getirilmesi olarak tanımlamaktadırlar. Vergi uyumu genel itibari ile vergisel görevlerin doğru ve eksiksiz yerine getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda vergi uyumunun; vergiye tabi olan gelirin doğru beyan edilmesi, ödenecek verginin doğru bir şekilde hesaplanması, kanunen kabul edilen giderlerin düşülmesi, kanunen kabul edilmeyen giderlerin ise matraha eklenerek gelir düzeltmesi yapılması, beyannamenin kanuni süreleri içinde ve eksiksiz doldurulması gibi çeşitli unsurlarının olduğu söylenmektedir (Roth ve diğerleri 1989, 21).

Vergiye uyum sorunu, en az vergilerin kendisi kadar eski bir sorundur. Vergi uyumsuzluğunun (non-compliance) gözlenen yapısının karakterize edilmesi, açıklanması ve sonuç olarak vergi uyumunun sağlanması için yollar bulmak, dünya üzerinde var olan bütün devletler için önem taşımaktadır. Bir kamu maliyesi konusu olarak vergi uyumu; eşitlik, verimlilik ve yansımaya konularını kapsamaktadır (Andreoni ve diğerleri 1998, 818).

3. YÖNTEM, BULGULAR VE YORUM

Araştırmada, betimsel tarama modellerinden ilişkiyel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar, olayı olduğu gibi araştırmaya ve var olan durumu belirlemeye çalışan araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda, ele alınan olaylar ve durumlar ayrıntılı bir şekilde araştırılmakta, daha önceki olaylar ve durumlarla ilişkisi incelenerek, “ne” oldukları betimlenmeye çalışmaktadır (Karakaya 2012, 59). İlişkiyel araştırma modeli, eğitim ya da sosyal bilimlerin herhangi bir alanında, ilgilenilen konuya ve duruma ilişkin yeterli bilgiye sahip olunması ile konunun daha iyi anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkıda bulunabilen araştırma yöntemidir (İslamoğlu 2011, 34 – 35).

Araştırma, Malatya ili Merkez ilçede bulunan gelir vergisi mükellefi çiftçilerin, vergi bilinç ve vergi uyum düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini, Malatya Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü’ne (2015 itibariyle) kayıtlı 10.752 çiftçi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Uşak Üniversitesi’nin geliştirdiği örnekleme hesaplama aracından (<sosbil2.usak.edu.tr/dokuman/ornekleme.xls>) yararlanılarak, 01.01.2015 tarihi itibariyle Malatya ili Merkez (Battalgazi - Yeşilyurt) ilçede ikamet edip, Malatya Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ile Malatya Fırat ve/veya Beydağı Vergi Dairelerine kayıtlı zirai kazanç elde eden 264 gelir vergisi vergisi mükellefleri olarak belirlenmiştir. Araştırmada vergi toplama aracı olarak, Birinci (2010) tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır.

Araştırmada verilerin çözümlenmesinde Statistical Package for the Social Sciences 16.00 (SPSS) paket programı kullanılmıştır. Araştırmada önem denetim düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir. Verilerin çözümlenmesi amacıyla; (1) Verilerin sınıflandırılması için frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. (2) Alınan puanların ortalamasını bulmak için aritmetik ortalama ve dağılımdaki değerlerin aritmetik ortalamaya uzaklığını belirlemek amacıyla standart sapma hesaplanmıştır. (3) Araştırmanın kaç farklı alt boyuttan oluştuğunu bulmak için faktör analizi yapılmış ve alt boyutların güvenilirlikleri ve faktör puanları hesaplanmıştır (Saruhan, Özdemirci 2013, 202 – 203). (4) Uygulanacak testlere (parametrik - nonparametrik) karar vermek amacıyla normallik testi yapılmıştır (Durmuş ve diğerleri 2013, 65 – 66). (5) İki den fazla bağımsız grup arasında anlamlı farklılık olup – olmadığını test etmek amacıyla Kruskal – Wallis tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Oluşan anlamlı farklılığın kaynağını saptamak amacıyla ortalama ve standart sapmalar belirlenmiştir (Durmuş ve diğerleri 2013, 194 – 196; Akdağ, Sümbüloğlu 2010, 174 – 184).

Çalışmanın güvenilirliğini test etmek amacıyla genel güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,77 bulunmuştur. Elde edilen bu katsayı çalışmanın oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Özdamar 2015: 81).

Bir araştırmanın analizi aşamasında birden fazla teknik kullanmak mümkündür. Araştırmanın doğru analiz edilebilmesi açısından, uygun testlerin seçilmesi gerekmektedir. Testlerin (parametrik - nonparametrik) seçimi aşamasında normallik testi uygulanmaktadır. Normallik testi sonuçlarına göre dağılımların normal olması durumunda ($p>0,05$) uygulanacak testler parametrik testler arasından seçilirken, dağılımların normal olmaması durumunda ($p<0,05$) ise nonparametrik testler uygulanmaktadır (Durmuş ve diğerleri 2013, 66). Bu amaçla araştırmaya Kolmogorov – Smirnov testi uygulanmıştır. Bu amaçla yapılan Kolmogorov–Smirnov testi sonucunda, verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Çünkü anlamlılık değerlerinin tamamı 0,05'ten küçük çıkmıştır. Bu durumda uygulanacak testler parametrik testler arasından değil nonparametrik testler arasından seçilmiştir. Bu ilişki Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Kolmogorov – Simirnov Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov		
	İstatistik	df	Anl.
Arazinizde hangi tür zirai faaliyetle uğraşıyorsunuz?	,39	264	,00
Kaç dekar araziniz var?	,39	264	,00
Devletin tarım kesimini büyük ölçüde vergi dışı bıraktığı sizce doğru mu?	,35	264	,00
Gelirinizin yüzde kaçını vergi olarak ödüyorsunuz?	,27	264	,00
Verginizi ödemekte zorlanıyor musunuz?	,30	264	,00
Gelir düzeyiniz sizce yeterli mi?	,25	264	,00
Sizce Türkiye’de adil bir vergi sistemi bulunuyor mu?	,27	264	,00
Sizce vergi kutsal bir vatandaşlık görevi midir?	,28	264	,00
Alışverişinizde fiş/faturayı satıcı vermese bile ister misiniz?	,42	264	,00
Alışveriş sırasında fiş/fatura vermeyen satıcıyı veya almayan vatandaş uyarır mısınız?	,46	264	,00
Sizce bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırır mı?	,31	264	,00
Sizi ilgilendiren vergilerle ilgili yeterince bilgiye sahip misiniz?	,25	264	,00
Ödediğiniz vergilerin devlet tarafından çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığını bilmek, vergi vermenizi olumlu yönde etkiler mi?	,28	264	,00
"Vatandaşlar vergisini tam ve doğru olarak ödemezse devlet hizmetleri aksar" sizde bu düşünceye katılıyor musunuz?	,28	264	,00
Sizce vergiler ülkemizde kamu hizmeti olarak bize tekrar dönüyor mu?	,26	264	,00
Sizce devlet harcamalarında bir savurganlık var mı?	,24	264	,00
Çiftçiliğin dışında, günlük hayatınızda nerelere, hangi tür vergiler ödediğinizi tam olarak biliyor musunuz?	,24	264	,00
Sizce "herkes kaçırıyor bende kaçırırım" anlayışı devletin vergi gelirlerini önemli ölçüde etkilemekte midir?	,26	264	,00
Sizce Türkiye’de herkes vergisini tam olarak ödüyor mu?	,46	264	,00
Sizce devlet çiftçisinden vergisini tam olarak toplayabiliyor mu? Bunun için aldığı tedbirler yeterli mi?	,25	264	,00
Sizce devlet çiftçinin vergi kaçırmasını önleyebilir mi?	,29	264	,00
Verginizi tam olarak ödediğinize inanıyor musunuz?	,45	264	,00
Devlet sizce vergi aflarına sık sık başvurmalı mıdır?	,36	264	,00
Devletin yaptığı vergi denetimlerini yeterli buluyor musunuz?	,25	264	,00

Tablo 1’de görüldüğü gibi Kolmogorov – Smirnov testinin bütün anlamlılık değerleri ,00 çıkmaktadır. Bu durumda, dağılımlar normal değildir hipotezi kabul edilmiş ve dağılımlar normaldir hipotezi reddedilmiştir. Normallik testi, araştırmanın bundan sonraki aşamaları için önemli bir uygulamadır. Uygulanacak fark testlerinden¹ hangisinin seçileceğine normallik testinden elde edilen bulgular doğrultusunda karar verilmektedir.

Sosyal bilimlerde bazı tutum ve davranışları ölçmek oldukça zordur. Bu tutum ve davranışları ölçerken kullanılan kavramların birbirleriyle olan ilişkileri ise karmaşıktır. Faktör analizi, değişkenler arasındaki bu karmaşık ilişkiye dayanarak çok sayıdaki değişkeni daha az sayıdaki değişkene indirebilen çok değişkenli bir analiz tekniğidir (İslamoğlu 2011, 238). Araştırmada yer alan değişkenlerin kaç alt boyuttan oluştuğunu keşfetmek amacıyla çalışmaya faktör analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Faktörlerin Raporlaştırılması

Faktörün adı	Soru ifadesi	Faktör ağır.	Faktör açık. %	Güv.
Vergi Bilinci 1	Vatandaşlar vergisini tam ve doğru olarak ödemezse devlet hizmetleri aksar" sizde bu düşünceye katılıyor musunuz?	0.85	31,30	0,798
	Sizce "herkes kaçırıyor bende kaçırırım" anlayışı devletin vergi gelirlerini önemli ölçüde etkilemekte midir?	0.80		
	Sizce bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırır mı?	0.78		
	Ödediğiniz vergilerin devlet tarafından çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığını bilmek, vergi vermenizi olumlu yönde etkiler mi?	0.67		
Vergi Bilinci 2	Çiftçiliğin dışında, günlük hayatınızda nerelere, hangi tür vergiler ödediğinizi tam olarak biliyor musunuz?	0.96	24,24	0,952
	Sizi ilgilendiren vergilerle ilgili yeterince bilgiye sahip misiniz?	0.96		
Belge Alma Bilinci	Alışveriş sırasında fiş/fatura vermeyen satıcıyı veya almayan vatandaşı uyarır mısınız?	0.92	21,22	0,810
	Alışverişinizde fiş/faturayı satıcı vermese bile ister misiniz?	0.91		
Kasier Mayer Olkin Ölçek Geçerliliği			0,642	
Barlett Küresellik Testi			Ki Kare	1,029E3
			Sd	28
			P değeri	0 ,000

¹ T testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Kruskal – Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi, Welch Testi, Brown – Forsythe Testi, Ki – Kare Bağımsızlık Testi, Mann – Whitney U ve Willcoxon Testi.

Tablo 2'ye göre; <vatandaşlar vergisini tam ve doğru olarak ödemezse devlet hizmetleri aksar” sizde bu düşünceye katılıyor musunuz?>, <sizce “herkes kaçırıyor bende kaçırırım” anlayışı devletin vergi gelirlerini önemli ölçüde etkilemekte midir?>, <sizce bugün ödenmeyen vergiler gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırır mı?> ve <ödediğiniz vergilerin devlet tarafından çok açık ve net olarak nerelerde kullanıldığını bilmek vergi vermenizi olumlu yönde etkiler mi?> şeklinde sorulan dört soru birinci alt boyutu (faktör) oluşturmaktadır ve bu faktör **vergi bilinci 1** olarak adlandırılmıştır. <Çiftçiliğin dışında, günlük hayatınızda nerelere, hangi tür vergiler ödediğinizi tam olarak biliyor musunuz?> ve <sizi ilgilendiren vergilerle ilgili yeterli bilgiye sahip misiniz?> şeklinde sorulan iki soru ikinci faktörü oluşturmaktadır ve bu faktör **vergi bilinci 2** olarak adlandırılmıştır. <Alışveriş sırasında fiş/fatura vermeyen satıcı veya almayan vatandaş uyarır mısınız?> ve <alışverişinizde fiş/faturayı satıcı vermese bile ister misiniz?> şeklinde sorulan iki soru üçüncü ve son faktörü oluşturmaktadır ve bu faktör **belge alma bilinci** olarak adlandırılmıştır.

Normallik testi sonucunda dağılımların normal olmadığı için Kruskal – Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi² yapılmıştır. Yapılan Kruskal – Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmış ve elde edilmiş bulgular Tablo 3 'te verilmiştir.

² Kruskal – Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi, parametrik tek yönlü varyans analizinin alternatifidir. İki'den fazla grup karşılaştırması yapılmak istendiğinde ve parametrik tek yönlü varyans analizinin varsayımlarının geçerli olmadığı durumlarda yapılır (Durmuş ve diğerleri 2013, 195).

Tablo 3: Kruskal – Wallis Tek Yönlü Varyans Test Sonuçları

Değişken	Faktör	Test sonuçları		
		Ki-kare	Sd	Anl.
Arazinizde hangi tür zirai faaliyetle uğraşıyorsunuz?	Vergi Bilinci 1	,350	2	,84
	Vergi Bilinci 2	,342	2	,85
	Belge Alma Bilinci	,432	2	,81
Kaç dekar araziniz var?	Vergi Bilinci 1	3,073	4	,55
	Vergi Bilinci 2	12,107	4	,02
	Belge Alma Bilinci	9,932	4	,04
Gelir düzeyiniz sizce yeterli mi?	Vergi Bilinci 1	7,873	2	,02
	Vergi Bilinci 2	1,813	2	,40
	Belge Alma Bilinci	5,352	2	,07
Gelirinizin % kaçını vergi olarak ödüyorsunuz? (Bireysel vergi yükü)	Vergi Bilinci 1	14,131	7	,04
	Vergi Bilinci 2	7,177	7	,41
	Belge Alma Bilinci	13,178	7	,06
Verginizi ödemekte zorlanıyor musunuz?	Vergi Bilinci 1	27,381	2	,00
	Vergi Bilinci 2	5,585	2	,06
	Belge Alma Bilinci	3,781	2	,15
Sizce devletin tarım kesimini büyük ölçüde vergi dışı bıraktığı doğru mu?	Vergi Bilinci 1	16,114	2	,00
	Vergi Bilinci 2	1,185	2	,55
	Belge Alma Bilinci	2,420	2	,30
Kruskal Wallis Testi				
Gruplanan Değişkenler: (1) Arazinizde hangi tür zirai faaliyetle uğraşıyorsunuz? (2) Kaç dekar araziniz var? (3) Gelir düzeyiniz sizce yeterli mi? (4) Gelirinizin % kaçını vergi olarak ödüyorsunuz? (Bireysel vergi yükü) (5) Verginizi ödemekte zorlanıyor musunuz? (6) Sizce devletin tarım kesimini büyük ölçüde vergi dışı bıraktığı doğru mu?				

Tablo 3'te görülebileceği gibi zirai üretim faaliyeti ile vergi bilinci 1, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Zirai üretim faaliyeti ile ilişkilendirilen bütün faktörler sonucunda oluşan anlamlılık değerleri, çalışmada belirlenen önem denetim düzeyinden (0,05) büyüktür. Sahip olunan arazi büyüklüğü ile vergi bilinci 1 arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak sahip olunan arazi büyüklüğü, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsurdur. İlişkinin yönü ve kuvvet derecesini yapılan korelasyon testi ile belirlenmiştir. Korelasyon katsayılarına göre vergi bilinci 2 ile sahip olunan arazi miktarı arasındaki ilişki negatif yönlü ve kuvvet derecesi düşük bir ilişkidir. Bu durumda sahip olunan arazi miktarı arttıkça bireyin vergi bilinci düzeyi azalmaktadır. Belge alma bilinci ile sahip olunan arazi miktarı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilse de bu ilişkinin yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir.

Gelir düzeyinin vergi bilinci 1 üzerinde etkili bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Yapılan korelasyon testi sonuçlarına göre ilişkinin pozitif yönlü ve düşük derecede olduğu görülmüştür. Gelir düzeyi, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur değildir. Bireysel vergi yükü, vergi bilinci 1 üzerinde etkili bir unsurdur. Bireysel vergi yükü ile vergi bilinci 1 arasındaki ilişki pozitif yönlüdür ve kuvvet derecesi düşüktür. Bireysel vergi yükü arttıkça bireylerin vergi bilinç düzeyleri de artmaktadır. Bireysel vergi yükü, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur değildir.

Bireylerin vergilerini öderken zorlanıp – zorlanmama durumları, vergi bilinci 1 üzerinde etkili bir unsurdur. Vergilerini öderken zorlanmadıklarını belirten mükelleflerin vergi bilinç düzeyleri diğer gruplara göre daha yüksek çıkmıştır. İlişkinin yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir. Bireylerin vergilerini öderken zorlanıp – zorlanmama durumları, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur değildir.

Tarım kesiminin vergi dışı bırakılıp–bırakılmama düşüncesi, vergi bilinci 1 üzerinde etkili bir unsurdur. Tarım kesiminin vergi dışı bırakıldığını düşünen kesimin vergi bilinç düzeyleri diğer gruplara göre daha düşük çıkmıştır. İlişkinin yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir. Tarım kesiminin vergi dışı bırakılıp – bırakılmama düşüncesi, vergi bilinci 2 ve belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur değildir.

Araştırmada yer alan değişkenler, faktör analizi sonucunda elde edilen faktörler ile Kendall ve Spearman Korelasyon testine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Kendall – Spearman Korelasyon Test Sonuçları

Değişken	Faktör	Kendall		Spearman	
		Kor. Kat.	Anl.	Kor. Kat.	Anl.
Kaç dekar araziniz var?	Vergi Bilinci 2	-,12	,02	-,14	,03
Gelir düzeyiniz sizce yeterli mi?	Vergi bilinci 1	,10	,04	,12	,04
Gelirinizin % kaçını vergi olarak ödüyorsunuz (bireysel vergi yükü)?	Vergi Bilinci 1	,14	,03	,19	,02

Tablo 4’e göre; sahip olunan arazi miktarı ile vergi bilinci 2 arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Gelir düzeyi ile vergi bilinci 1 arasında

pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Bireysel vergi yükü ile vergi bilinci 1 arasında pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki mevcuttur. Sahip olunan arazi miktarı ile belge alma bilinci; vergi öderken zorlanıp – zorlanmama durumu ile vergi bilinci 1 ve devletin tarım kesimini vergi dışı bırakıp – bırakmama durumu ile vergi bilinci 1 arasında Kruskal Wallis testinde anlamlı bir ilişki tespit edilmesine karşın korelasyon testinde bu ilişkinin yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamu kesiminin, kamu harcamalarının finansmanı için, ihtiyacı olan gelirlerin büyük çoğunluğu vergilerle sağlanmaktadır. Gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler, ilgili mevzuatlarla belirlenen hükümlerine göre alınmaktadır. Vergi mevzuatının sade ve basit bir yapıya sahip olmaması, vergilemeyi karmaşık ve kolay anlaşılabilir bir hale getirmektedir. Bununla birlikte: vergileme sürecinde yer alan psikolojik faktörler bu karmaşıklığı artırmaktadır. Bu faktörler; vergi bilinci, vergi algısı, vergi uyumu, vergi ahlakı vb. şeklinde sıralanabilmektedirler. Bu faktörler, bireyi vergi ödemek ya da ödememek ayırımına sürükleyebilmektedirler.

Katılımcıların araştırma sorularına verdikleri cevaplara ilişkin yapılan varyans ve korelasyon analizleri sonucunda aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

- Mükellefin zirai faaliyet türünün, vergi bilinci ve vergi uyumu üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,84>0,05$).
- Mükellefin zirai faaliyet türünün, belge alma bilinci üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,81>0,05$).
- Mükellefin sahip olduğu arazi miktarının, mükelleflerin vergi bilinç düzeyleri (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,55>0,05$).
- Mükellefin sahip olduğu arazi miktarı, vergi bilinçleri (ödenen vergi hakkında fikir sahibi olma) üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,02<0,05$). Mükellef grubu içerisinde ödedikleri vergilerin en fazla farkında olan kesim 200 dekardan fazla araziye sahip olan gruptur. Ancak sahip olunan arazi miktarı ile vergi bilinci (ödenen vergilerin farkında olma) arasındaki ilişki güçlü bir ilişki değildir (Kendall=-0,12, Spearman=-0,14).
- Mükellefin sahip olduğu arazi miktarı, belge alma durumları üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,04<0,05$). Ancak ilişki yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir.

- Mükellefin gelir yeterliliği, vergi bilinci (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,02<0,05$). Mükellefin gelir düzeyi arttıkça ödedikleri vergiler konusunda farkındalıkları da artmaktadır. Ancak gelir yeterliliği ile vergi bilinci arasındaki ilişki güçlü bir ilişki değildir (Kendall=0,10, Spearman= 0,12).
- Mükellefin gelir yeterliliğinin, vergi bilinci (ödenen vergilerin farkında olma) üzerinde etkili bir unsur olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,40>0,05$).
- Mükellefin gelir yeterliliğinin, belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,07>0,05$).
- Mükellefin bireysel vergi yükü, vergi bilinci (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,04<0,05$). Ödenen vergilerin gelire oranı arttıkça mükelleflerin vergi bilinç düzeyleri artmaktadır. Ancak bunun istisnası gelirin % 30'undan fazlasını vergi olarak ödeyen gruptur. Bu grup en düşük vergi bilincine sahip olan grup olarak belirlenmiştir. Ödenen vergilerin gelire oranı ile vergi bilinci (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) arasında bulunan bu ilişki güçlü bir ilişki tespit edilememiştir (Kendal=0,14, Spearman=0,19).
- Bireysel vergi yükünün, vergi bilinci (ödenen vergilerin farkında olma) üzerinde etkili bir unsur olmadığı belirlenmiştir ($p=0,44>0,05$).
- Bireysel vergi yükünün, belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,07>0,05$).
- Vergi öderken zorlanıp – zorlanmama durumu, vergi bilinci (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,00<0,05$). Vergilerini öderken zorlanmadığını iddia eden kesimin vergi bilinç düzeyleri diğerlerinden farklı çıkmıştır. Ancak ilişkinin yönü ve kuvvet derecesi tespit edilememiştir.
- Vergi öderken zorlanıp – zorlanmama durumunun, vergi bilinci (ödenen vergilerin farkında olma) üzerinde etkili bir unsur olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,06>0,05$).
- Vergi öderken zorlanıp – zorlanmama durumunun, belge alma bilinci üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,15>0,05$).
- Tarım kesiminin vergi dışı bırakılıp – bırakılmama durumu, vergi bilinci (vergi – kamu hizmeti ve vergi – kamu geliri ilişkisi) üzerinde etkili bir unsurdur ($p=0,00<0,05$). Tarım kesiminin vergi dışı bırakılmadığını düşünen grup en yüksek vergi bilincine sahip olan gruptur. İlişkinin kuvvet derecesi tespit edilememiştir.

- Tarım kesiminin vergi dışı bırakılıp – bırakılmama durumunun, vergi bilinci (ödenen vergilerin farkında olma) üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,55>0,05$).
- Tarım kesiminin vergi dışı bırakılıp – bırakılmama durumunun, belge alma bilinci üzerinde etkili bir unsur olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,30>0,05$).

Elde edilen bu sonuçlara göre; Türkiye’de önemli bir sektör olan tarım sektörünün, vergilendirilmesinde hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek için çiftçilerin, vergiye yönelik tutum ve davranışlarını şekillendiren bilinç düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu sağlanabildiği takdirde kamu kesimi, yüksek vergi uyumu ile birlikte ekonomi ve maliye politikaları hedeflerine daha kolay ulaşabilecektir. Bu bilinç düzeyi ve vergi uyumunun yükseltilebilmesi için; çiftçilere yönelik vergi eğitimlerinin yapılması, vergi mevzuatının her eğitim düzeyinden kişilerin anlayabileceği şekilde basit ve anlaşılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca vergi kayıp/kaçaklarına yönelik caydırıcı cezaların uygulanması, vergi aflarından kaçınılması, vergi ödemenin vatandaşın yararına bir ödev olduğunu anlatan kamu spotları gibi uygulamaların yaygınlaştırılması, özellikle ilköğretim müfredatına vergi bilincine yönelik eğitimlerin eklenmesi, tarım sektöründe vergi yükünün azaltılması, idarenin mükellef haklarına dikkat etmesi, mükellefin hakları konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, Beyza & Kadir Sümbüloğlu, Önemlilik Testleri – Paket Program Uygulamalı. Ankara: Hatipoğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti., 2010.
- Akdoğan, Abdurrahman. Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., 2011.
- Andreoni, James & Brian Erard & Jonathan Feinstein, “*Tax Compliance*”, Journal of Economic Literature.36, 1998, 816 – 860.
- Biyani, Özgür, “*Vergilemenin Nihai Niteliğinden Sapmasının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri*”, Bilanço, Bursa Serbest Mali Müşavirler Odası. 57, 2004, 18 – 23.
- Burgess, Robin & Nicholas Stern, “*Vergileme ve Kalkınma*,” (Çev.: Mustafa Durmuş), Maliye Dergisi.152, 2007, 1 – 59.
- Dorstein, Miriam, “*Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases*”, Journal of Economic Psychology. 8, 1987, 55 – 76.
- Durmuş, Beril & E. Serra Yurtkoru & Murat Çinko, Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2013.

- Eda Birinci, Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi ve Vergi Bilinci: Tekirdağ İli Merkez İlçe Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Erdem, Metin & Doğan Şenyüz & İsmail Tatlıoğlu, Kamu Maliyesi. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2007.
- Gencil, Ufuk & Burak Sarı, “An Investigation of the Level of Awareness of Taxpayers’ Rights”, içinde: “*Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences*”, (Ed. Georgeta Rata, Hasan Arslan, Patricia – Luciana Runcan ve Ali Akdemir), Cambridge Scholar Publishing, Newcastle, 2014, 71-81.
- Hasseldine, John & Peggy A. Hite, “Framing, Gender and Tax Compliance,” *Journal of Economic Psychology*, 24, 2003, 517 – 553.
- İslamoğlu, Hamdi, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2011.
- Karakaya, İsmail, “*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*”, içinde: “*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*”, (ed. Abdurrahman Tanrıöğen), Anı Yayıncılık, 2012, 57 – 83.
- Karlık, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim. İstanbul: Beta Yayınları, 1997.
- Kasimbazi, Emmanuel, “*Taxpayers’ Rights and Obligations: Analysis of Implementation and Enforcement Mechanisms in Uganda*”, DIIS Working Paper, No. 2004, 12.
- Kılıçkap, Erol & Ali İnan & Hakan Subaşı, “*GAP’ın Diyarbakır İlindeki Tarıma Dayalı İmalat Sanayindeki Gelişme Sürecine Etkileri*”, içinde: “*II. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı*”, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Diyarbakır 29 – 30 Eylül 2001.
- Özbilen, Şevki, Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., 2010.
- Özdamar, Kazım, Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi, Cilt 1. Nisan Kitabevi, 2015.
- Roth, A. Jeffrey & John T. Scholz & Ann Dreyden Witte, *Taxpayer Compliance, Volume 1 An Agenda for Research*, Cloth: Universtiy of Pennsylvania Press, ISBN: 978 – 0 – 8122 – 8182 – 8, 1989.
- Saruhan, Şadi Can & Ata Özdemirci, *Bilim Felsefe ve Metodoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2013.
- Savaşan, Fatih & Hakkı Odabaş, “*Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*”, Selçuk Üniversitesi İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5:10, 2005, 1 – 28.

Silvani, Carlos & Katherina Baer, “*Vergi İdaresi Reform Stratejisinin Planlanması: Tecrübe ve İlkeler*”, (Çev. Özgür Saraç), Türk İdare Dergisi, 426, 2000, 189 – 220.

Stiglitz E. Joseph, Kamu Kesimi Ekonomisi (Çev. Ömer Faruk Batırel). İstanbul 1994.

Tan, Sibel & Şermin Atak & Ümran Şengül & Sabri Sami Tan, “*The Evaluation of the Changes in the Agricultural Sector with Common Economic Indicators in Turkey during the Last Decade*”, Mediterranean Journal of Social Sciences, <http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/5941/5713> Erişim (22. 06. 2015).

Torgler, Benno & Kristina Murphy, “*Tax Morale in Avustralia: What Shapes it and Has it Changes over Time?* ”, CREMA Working Paper No. 2004 – 04. <http://www.cremaresearch.ch/papers/2004-04.pdf> Erişim (26. 06. 2015).